

**ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΤΗΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗΣ**
Η τέχνη του '70
στην Ελλάδα

ΕΜΣΤ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Καλωσόρισες στην έκθεση του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης με τίτλο **«Τα χρόνια της αμφισβήτησης – Η τέχνη του '70 στην Ελλάδα»**. Όπως λέει και ο τίτλος, η έκθεση περιλαμβάνει έργα που δημιούργησαν Έλληνες καλλιτέχνες μέσα στη δεκαετία του 1970. Ονομάσαμε την έκθεση 'Τα χρόνια της αμφισβήτησης' γιατί οι καλλιτέχνες αυτοί αμφισβήτησαν και σχολίασαν με τον δικό τους τρόπο τα πολιτικά γεγονότα της εποχής, τα σημαντικά κοινωνικά θέματα όπως η αποξένωση των ανθρώπων, η εξέλιξη της τεχνολογίας, ο ρόλος της τηλεόρασης στη ζωή μας, η μόλυνση του περιβάλλοντος και άλλα. Επίσης, πειραματίστηκαν με νέα υλικά για τα έργα τους και πολλές φορές αμφισβήτησαν την ίδια την τέχνη και το ρόλο του καλλιτέχνη στην κοινωνία.

Μέσα από την περιήγησή μας στα έργα θα κατανοήσεις τους διαφορετικούς τρόπους έκφρασης των καλλιτεχνών, θα απολαύσεις ζωγραφικούς πίνακες, εγκαταστάσεις, γλυπτά, τρισδιάστατα αντικείμενα και βίντεο και θα δεις πως οι καλλιτέχνες σχολιάζουν γεγονότα και καταστάσεις που συμβαίνουν στην Ελλάδα και το εξωτερικό με τον δικό τους, καυστικό, πολλές φορές, τρόπο.

Γεγονότα της εποχής όπως ο πόλεμος στο Βιετνάμ, η εξέγερση των φοιτητών στη Γαλλία τον Μάιο του 1968, η δικτατορία στην Ελλάδα από το 1967, δεν μπορούν να αφήσουν ανεπηρέαστους τους Έλληνες καλλιτέχνες, είτε ζουν στη χώρα μας είτε στο εξωτερικό. Με την τέχνη τους εναντιώνονται σε κάθε μορφή βίας, λογοκρισίας και απολυταρχισμού. Ταυτόχρονα κάποιοι καλλιτέχνες σχολιάζουν σοβαρά κοινωνικά θέματα όπως η οικολογία, ο ρόλος της γυναίκας στην κοινωνία, ο καταναλωτισμός, η εξέλιξη της τεχνολογίας, με έργα που κεντρίζουν τη σκέψη των θεατών και προκαλούν αντιδράσεις.

Βλάσης Κανιάρης, *Χωρίς Τίτλο*, 1969

Ο Βλάσης Κανιάρης ξεφεύγει από την παραδοσιακή γλυπτική και χρησιμοποιεί υλικά που μπορούμε να δούμε παντού γύρω μας, όπως γύψος, συρματοπλέγματα, διάφορα αντικείμενα. Στο έργο του *Χωρίς Τίτλο*, έχει χρησιμοποιήσει μία γύψινη πλάκα πάνω στην οποία έχει τοποθετήσει χάρτινα κόκκινα γαρούφαλα μέσα σε ένα ξύλινο πλέγμα. Όταν εξέθεσε αυτό το έργο στη Νέα Γκαλερί της Αθήνας το 1969, αντί για κατάλογο μοίραζε στους επισκέπτες γύψινα πλακάκια στα οποία φυτρώνουν ψεύτικα γαρούφαλλα τα οποία πριν είχε αφαιρέσει από το έργο του. Το έργο του Κανιάρη κρύβει πολλούς συμβολισμούς. Με τον δικό του τρόπο θέλει να εναντιωθεί στο καθεστώς της δικτατορίας που είχε επιβληθεί στην Ελλάδα από το 1967. Τα κόκκινα γαρούφαλα συμβολίζουν το πάθος, την αντίσταση, την άμεση ανάγκη για αλλαγή.

Χρύσα Ρωμανού, *Luna Park International*, 1965

Σημαντικό ρόλο την δεκαετία του '70 και λίγο νωρίτερα στην τέχνη παίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, οι εφημερίδες και τα περιοδικά μεταδίδουν γεγονότα και εικόνες από όλο τον κόσμο. Η Ρωμανού, στο έργο που βλέπεις, δημιουργεί ένα κολάζ από τυπωμένες εικόνες περιοδικών και εφημερίδων που αντιπαραθέτουν τη βία και την απελπισία των φτωχών καταπιεσμένων λαών με τον πλούτο και την αφθονία των δυτικών καταναλωτικών κοινωνιών. Πρόκειται για ένα θέμα εξαιρετικά επίκαιρο αφού στις μέρες μας αυτή η αντίθεση είναι ακόμα μεγαλύτερη.

Οι εικόνες των ανθρώπων που βρίσκονται μέσα στον μπλε κύκλο έρχονται σε αντίθεση με τις εικόνες των αγαθών που βρίσκονται έξω από αυτόν. Τι πιστεύεις ότι θέλει να σχολιάσει η Χρύσα Ρωμανού με αυτό το έργο; Ποια, νομίζεις, ότι είναι η σχέση ανθρώπων και αγαθών, έτσι όπως την προβάλλει η καλλιτέχνης; Παρατήρησε ότι όλοι οι ομόκεντροι κύκλοι έχουν σαν κέντρο τους το βλέμμα ενός μικρού παιδιού. Πιστεύεις ότι ήταν μια τυχαία επιλογή της καλλιτέχνιδας ή όχι, και γιατί;

Γιάννης Γαϊτς, *Εκθεση και θεατές*, 1973-1974

Το 1968 ο Γιάννης Γαϊτς παρουσιάζει έργα με τα γνωστά του «ανθρωπάκια», δηλαδή μορφές απρόσωπες, πανομοιότυπες που εμφανίζονται άλλοτε μόνες και άλλοτε μέσα στο πλήθος. Τα ανθρωπάκια κυριαρχούν στο έργο του σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 είτε σε ζωγραφικούς πίνακες, είτε σε γλυπτά και σε κατασκευές. Ο Γαϊτς με τα ανθρωπάκια του δημιουργεί μία ανθρώπινη λαοθάλασσα, όπου δεν ξεχωρίζουν τα ατομικά χαρακτηριστικά κάθε μίας μορφής αλλά όλες είναι ίδιες μεταξύ τους. Έτσι ο άνθρωπος μεταμορφώνεται σε μία ασήμαντη μονάδα μιας σκληρής κοινωνίας, φαινόμενο που σήμερα είναι ακόμη πιο έντονο. Παρατήρησε τη στάση των 'ανθρώπων' του *Γαϊτς*, τα πρόσωπά τους, τα ρούχα, τα καπέλα τους. Τι σου κάνει εντύπωση σε αυτά; Το έργο είναι ένας συνδυασμός ζωγραφικής και τρισδιάστατων αντικειμένων. Δημιουργεί αυτό μία ξεχωριστή εικόνα; Θα ήταν το ίδιο αν το έργο ήταν μόνο ζωγραφικό;

Αλέξης Ακριθάκης, *Οκτώ βαλίτσες με ακουπιδία από μία παραλία*, 1972

Η δεκαετία του '70 είναι για τον Αλέξη Ακριθάκη ιδιαίτερα γόνιμη και δημιουργική περίοδος καθώς δημιουργεί σχέδια, συνθέσεις, τρισδιάστατα αντικείμενα, εγκαταστάσεις και πραγματοποιεί πολλές εκθέσεις. Στο έργο του τον απασχολεί η ένωση της τέχνης με τη ζωή και για αυτό τον λόγο χρησιμοποιεί αντικείμενα που βρίσκει γύρω του, φαρμένα υλικά, υλικά από τη φύση και τα μεταμορφώνει σε τρυφερά έργα τέχνης. Ο Ακριθάκης ήταν ένας καλλιτέχνης ιδιαίτερα αισιοθπτος σε ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και τη φύση και αυτό φαίνεται στα έργα του γύρω στο 1969 με 1970. Το 1972 περιηullέγει ακουπιδία από τις ελληνικές παραλίες και τα στοιβάζει σε μικροσκοπικές βαλίτσες, στην πρόσοψη των οποίων τοποθετεί κάγκελα. Οι βαλίτσες είναι χαρακτηριστικά σύμβολα στα έργα του Ακριθάκη. Συμβολίζουν τη φυγή, την απόδραση, την ονειροπόληση. Σε αυτό το έργο μετατρέπονται σε πρωτότυπους κώδους απορριμμάτων για να μας υπενθυμίσουν την ανάγκη προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος.

Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Πατριδογνωσία*, 1976

Ο Γιάννης Ψυχοπαίδης με αυτό το έργο δημιουργεί ένα πρωτότυπο 'πορτραίτο' της Ελλάδας. Συνθέτει δηλαδή εικόνες και αντικείμενα που δίνουν μία αντιπροσωπευτική εικόνα της Ελλάδας την εποχή που γίνεται το έργο. Η εικόνα μιας γυναίκας, βίαια επεισόδια σε μπρά διαδήλωση, θαλασσινό τοπίο το ηλιοβασιλέμα, ένα άδειο τελάρο, εργάτες την ώρα της δουλειάς και ο Παρθενώνας αποτελούν την κατακόρυφη σύνθεση που συμπληρώνεται από ένα μικρό ξύλινο δάπεδο, έναν κουβά και ένα ζευγάρι μαύρα φθαρμένα παπούτσια. Είναι ένα έργο που συνεχίζεται από τον τοίχο στον χώρο, σαν να θέλει να ηλπαίσει ακόμη περισσότερο τον θεατή. Οι *εικόνες που διαλέγει ο Ψυχοπαίδης είναι γεμάτες αντιθέσεις*: η ομορφιά και η βία, η γαλήνη και ο μόχθος. Πιστεύεις ότι ο καλλιτέχνης διάλεξε τυχαία αυτές τις εικόνες; Αν σήμερα ήσουν στη θέση του ποιές εικόνες θα έβαζες στο έργο και γιατί;

Νίκη Καναγκίνη, *Εν οίκω*, 1979

Η Νίκη Καναγκίνη στις αρχές της δεκαετίας του '70 δημιουργεί έργα που αναφέρονται στην καταστροφή του περιβάλλοντος αλλά και στο γυναικείο κίνημα, που είχε εμφανιστεί στην Ευρώπη και υποστήριζε τα δικαιώματα των γυναικών, ήταν αντίθετο στην καταπίεσή τους και ενθάρρυνε τις γυναίκες να κερδίσουν ίσα δικαιώματα με τους άντρες. Πολλές γυναίκες καλλιτέχνιδες επηρεάζονται από τις θεωρίες του κινήματος αυτού και δημιουργούν έργα με θέμα τη γυναίκα και τη θέση της στην οικογένεια και την κοινωνία. Το έργο της Καναγκίνη με τίτλο *Εν οίκω* αποτελείται από αντικείμενα που συμβολίζουν τη γυναικεία παρουσία: μικρές λευκές γούνες, δαντέλες, κόκκινα μίλα, όλα απλωμένα σε ένα σοκινί ώστε να παραπέμπουν σε μπουγάδα ρούχων. Είναι ένα έργο που θηγει ταυτόχρονα δύο διαφορετικά θέματα: την καταστροφή της φύσης από τον άνθρωπο και το ρόλο της γυναίκας στην κοινωνία.

Πολλοί καλλιτέχνες της γενιάς του '70 ρήγνουν το βάρος περισσότερο στη διαδικασία που ακολουθούν ή στην έρευνα που κάνουν για να δημιουργήσουν ένα έργο τέχνης και λιγότερο στο αποτέλεσμα. Άλλοι κάνουν διάφορες δράσεις σε δημόσιους χώρους (που αλλιώς ονομάζονται και περφόρμανς) θέλοντας να αποκτήσουν πιο άμεση επαφή με το κοινό, άλλοι μεταφέρουν στοιχεία της πόλης στους εκθεσιακούς χώρους ενώ άλλοι προκαλούν τους θεατές να πάρουν και οι ίδιοι μέρος στη δημιουργία του έργου τέχνης, κάτι που μέχρι τότε δεν είχε ξανασυμβεί.

Δημήτρης Αλθθενός, *Γραφή στο χώρο Γ*, 1979

Ο Δημήτρης Αλθθενός είναι ένας καλλιτέχνης που ασχολήθηκε έντονα με καλλιτεχνικές δράσεις σε πολλές πόλεις της Ευρώπης, με παρεμβάσεις σε δημόσια κτίρια και σε γκαλερί. Μία από αυτές τις δράσεις του ονομάστηκε *Γραφή στο χώρο Γ* και πραγματοποιήθηκε σε δημόσιο χώρο, έξω από την Αίθουσα Τέχνης Δεσμός. Ηθοποιοί 'ντύνονται' με τα διαφορετικά χρώματα (το κόκκινο, το κίτρινο, το μπλε και το άσπρο), κινούνται χορευτικά στο πεζοδρόμιο της οδού Ακαδημίας και οδηγούν με τις κινήσεις τους το κοινό μέσα στη γκαλερί. Εκεί ο Αλθθενός καταστρέφει συμβολικά την κεντρική κολόνα της αίθουσας. Με τη δράση αυτή ο καλλιτέχνης επιθυμεί να φέρει την τέχνη πιο κοντά στο κοινό, να τη βάλει στην καθημερινότητά μας, να τονίσει ότι η τέχνη βρίσκεται παντού γύρω μας και όχι μόνο μέσα στις αίθουσες των γκαλερί και των μουσείων.

Ρένα Παπασπύρου, *Στίλβωνος 7, επεισόδια στην ύλη*, 1979

Πολλά από τα έργα της Ρένας Παπασπύρου είναι αποτέλεσμα δράσεων που κάνει η ίδια σε παλιά κτήρια καθώς αποτιοίξει κομμάτια από αυτά και τα μεταφέρει σε άλλους χώρους, σε γκαλερί ή στο εργαστήριό της. Το έργο που βλέπεις προήλθε από μία αποτίοκση που έκανε στον εξωτερικό τοίχο ενός σπιτιού, στην οδό Στίλβωνος 7 στο Παγκράτι. Η Ρένα Παπασπύρου έψαχνε συνέχεια να παίξει με διάφορα υλικά και με την ίδια τη φύση ώσπου μία μέρα συνειδητοποίησε ότι τη μεγαλύτερη ποικιλία υλικών μεταμορφώσεων μπορούσε να τη βρει πάνω σε κάθε επιφάνεια του χώρου, που είχε ενδείξεις της φθοράς και του χρόνου. Στα παλιά ξύλα, στα μέταλλα, στην άσφαλτο, στους τοίχους ερειπωμένων σπιτιών, ανακαλύπτει τη μεγάλη χρωματική ποικιλία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε ύλης. Αυτά είναι και τα υλικά για την τέχνη της. Παρατήρησε καλά τους τοίχους της πολυκατοικίας ή του σχολείου σου, τα δάπεδα στο σπίτι ή στην τάξη σου, την άσφαλτο στο δρόμο. Μπορείς και συ, όπως η Ρένα Παπασπύρου, να διακρίνεις τη ζωτικότητα της ύλης τους, τα διαφορετικά χρώματα και σχήματα που δημιουργούνται; Άφησε τη φαντασία σου ελεύθερη και σίγουρα θα ανακαλύψεις πολλές και διαφορετικές παραστάσεις.

Θόδωρος, *Αντιθεαματικά*, 1974

Το έργο αποτελείται από πέντε ξύλινα τελάρα που έχουν περίπου το μέγεθος μιας οθόνης τηλεόρασης. Πίσω από αυτά υπάρχουν τούλινα υφάσματα που άλλοτε είναι στο ίδιο μέγεθος με τα τελάρα και άλλοτε βγαίνουν έξω από αυτά. Σε αυτά τα υφάσματα είναι γραμμένες φράσεις όπως: «Μην κοιτάζετε - Προβάλετε τα οράματά σας», «Έξω και πέρα από τα πλαίσια» και άλλες.

Ο Θόδωρος χρησιμοποιεί στο έργο του τον τίτλο *Αντιθεαματικά* γιατί θέλει να δηλώσει την αντίθεσή του στα καλλιτεχνικά ρεύματα της εποχής του, στα έργα τέχνης που παράγονται, και να δώσει μία δική του καλλιτεχνική πρόταση. Ο Θόδωρος σε πολλά έργα του απευθύνεται στον θεατή και τον καλεί να προβληματιστεί, να σκεφτεί και να αμφισβητήσει αυτά που βλέπει γύρω του. Με αυτό τον τρόπο ενεργοποιεί τη σκέψη και τη φαντασία των θεατών και τους καλεί να δημιουργήσουν ένα έργο τέχνης με τα δικά τους οράματα.

Τάκης, *Αντι-βαρύτητα*, 1969

Ο Τάκης είναι ένας καλλιτέχνης που μελετά τις διάφορες μορφές ενέργειας και τη δράση τους στον κόσμο και δημιουργεί έργα τέχνης με κίνηση, στα οποία πολλές φορές ο θεατής πρέπει να ενεργήσει ώστε αυτά να λειτουργήσουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το έργο *Αντιβαρύτητα*, με το οποίο ο Τάκης παρουσιάζει τα αποτελέσματα της ενέργειας των μαγνητικών πεδίων μέσα από κινήσεις που κάνουν οι επισκέπτες που χρησιμοποιούν τα 'υλικά' που αυτός τους δίνει. Αυτά είναι τρεις μαγνητικοί πίνακες, που ενεργοποιούνται όταν πατήσει κανείς τα πεντάλ που έχουν δίπλα τους, και πολλά καρφιά. Στο έργο καλεί τους θεατές να ενεργοποιήσουν τα μαγνητικά πεδία πατώντας το πεντάλ και να πετάξουν καρφιά στις μεταλλικές επιφάνειες, δημιουργώντας με τη χειρονομία αυτή τις δικές τους συνθέσεις. Όταν κανείς σταματήσει να πατάει το πεντάλ, οι σχηματισμοί των καρφιών καταστρέφονται. Μέσα από τη δράση των μαγνητικών πεδίων ο καλλιτέχνης μας καλεί να δημιουργήσουμε έστω και προσωρινά το δικό μας έργο τέχνης και να απολαύσουμε τόσο τη διαδικασία όσο και το αποτέλεσμα.

Τα χρόνια του '70 πολλοί καλλιτέχνες χρησιμοποιούν πολύ λίγα και απλά μέσα για να εκφραστούν, πολλά από αυτά είναι εντελώς καινούρια και ασυνήθιστα. Τώρα επίσης, πολλά έργα γίνονται επί τόπου, δηλαδή μόνο για τον χώρο στον οποίο πρόκειται να παρουσιαστούν είτε αυτός είναι το εσωτερικό ενός μουσείου ή μιας γκαλερί, είτε εξωτερικός χώρος, όπως η πρόσωση ενός κτιρίου. Παράλληλα κάποιοι δημιουργοί εμπνέονται από την τέχνη του παρελθόντος, χρησιμοποιούν αναπαραγωγές ιστορικών έργων τέχνης και επεμβαίνουν πάνω σε αυτές σπάζοντας την εικόνα σε κομμάτια, ζωγραφίζοντας πάνω στην εικόνα που υπάρχει ήδη ή και κάνοντας κολλάζ με αποτέλεσμα να δημιουργούν εντελώς νέα έργα.

Στήβεν Αντωνάκος, *Τέσσερις ανολοκλήρωτοι κόκκινοι κύκλοι σε ροζ τοίχο*, 1977

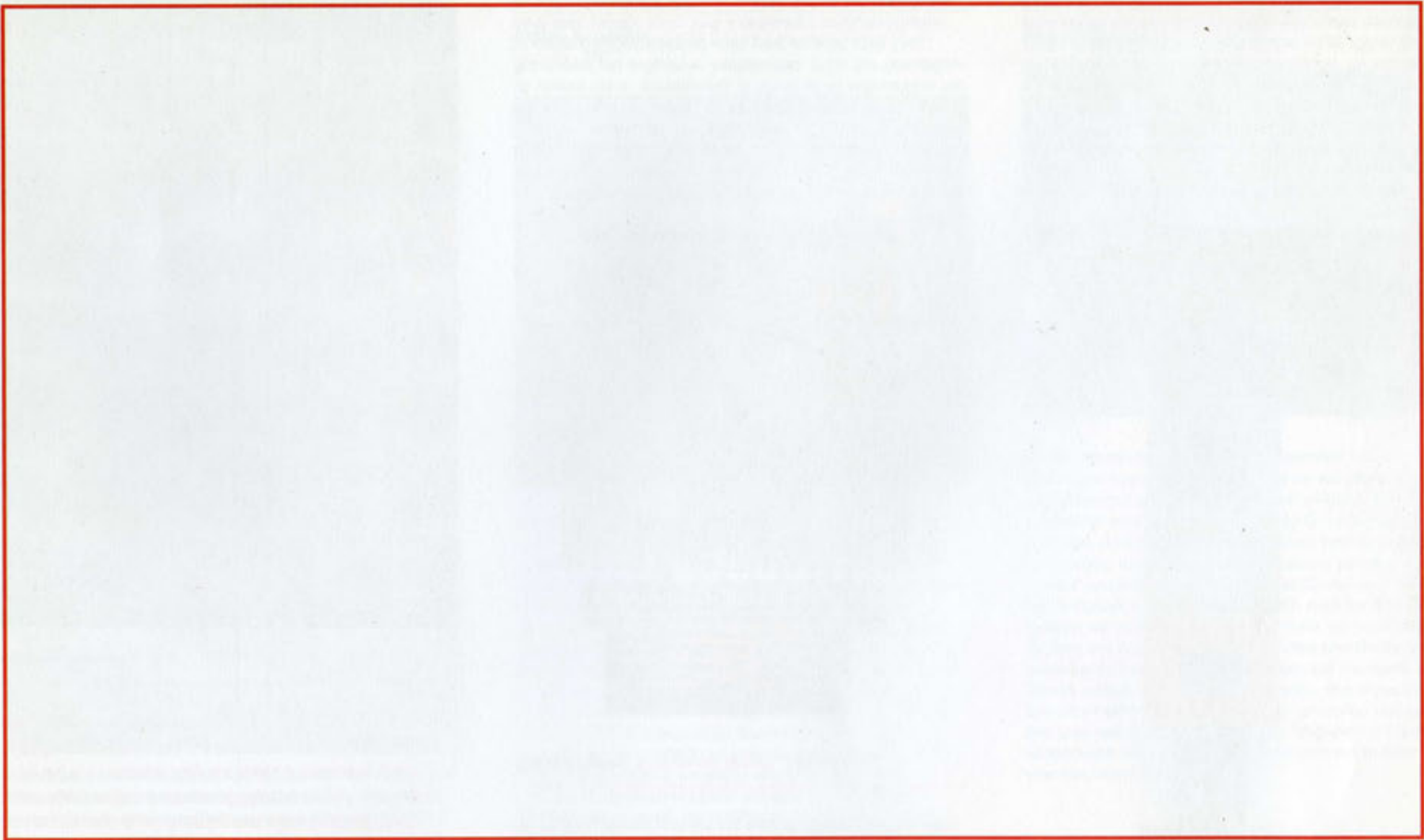

Ο Στήβεν Αντωνάκος, καλλιτέχνης που ζει στην Αμερική, χρησιμοποίησε για πρώτη φορά στα έργα του το φως νέον στα μέσα της δεκαετίας του 1960. Από εκείνη τη στιγμή γίνεται χαρακτηριστικό στοιχείο του έργου του καθώς τον βοηθάει να εκφραστεί με έναν καινούριο τρόπο. Στα χέρια του το φως γίνεται ότι για έναν ζωγράφο το πινέλο και τα χρώματά του. Τα έργα του είναι γεμάτα ενέργεια, χρώματα και σχήματα, που δημιουργούν μία ατμόσφαιρα ονειρική και πολλές φορές ποιητική. Συχνά τα σχήματα, όπως οι κύκλοι, τα τρίγωνα, τα τετράγωνα, μένουν ανολοκλήρωτα παρακινώντας εμάς που τα βλέπουμε να τα συμπληρώσουμε, με τη γνώση και τη φαντασία μας.

Νίκος Κεσσανλής, *Μεταδομή*, 1971 ή 1972

Ο Νίκος Κεσσανλής υπήρξε ένας καλλιτέχνης που από την αρχή του έργου του εκφρόστηκε με έναν αφηρημένο τρόπο ακολουθώντας την άμορφη τέχνη, ένα καλλιτεχνικό ρεύμα που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη ήδη από το δεκαετία του 1950. Ο Κεσσανλής, εκτός από τα έργα που δημιουργεί με διάφορα υλικά (γύψο, πανά, μέταλλα κλπ), χρησιμοποιεί φωτογραφικές μεθόδους για να αναπαράγει έργα σε χαρτί, σε καμβά, σε ταϊμέντο και σε άλλα υλικά. Χρησιμοποιεί πολλούς και διαφορετικούς φακούς, σπάει την εικόνα σε πολλά κομμάτια και κάνει διάφορες επεμβάσεις κατά την αναπαραγωγή του θέματός του. Στη συνέχεια, σε πολλές από αυτές τις αναπαραγωγές, επεμβαίνει ξανά ζωγραφίζοντας, κολλώντας και ξεκολλώντας στοιχεία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το έργο *Μεταδομή*. Σε αυτό, έχει χρησιμοποιήσει την αναπαραγωγή ενός κλασικού χαρακτηρισκού έργου τέχνης, στο οποίο αλλοιώνει την εικόνα ζωγραφίζοντας πάνω της και προσθέτοντας χρώμα. Δημιουργεί έτσι μία νέα εικόνα όπου ο θεατής πρέπει να ανακαλύψει, μέσα από την παρατήρηση, τα διάφορα στρώματα από τα οποία αυτή αποτελείται.

Σε αυτόν τον χώρο μπορείς να ζωγραφίσεις ό,τι σου έκανε εντύπωση από την έκθεση.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΕΘΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα

Το έντυπο αυτό δημιουργήθηκε με αφορμή την έκθεση **ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗΣ – Η τέχνη του '70 στην Ελλάδα** που πραγματοποιήθηκε στο Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης από 15 Δεκεμβρίου 2005 έως 7 Μαΐου 2006

Οργάνωση Εκπαιδευτικού Προγράμματος:
Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης
Επιμέλεια-Υλοποίηση: Μαρίνα Παπασωτηρίου
Σχεδιασμός εντύπου και παραγωγή: εκδόσεις futura
ISBN: 960-8349-15-X

Τιμή: 3 ευρώ
© ΕΜΣΤ 2005
Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης
Αμβρ. Φραντζή 14, 117 43, Αθήνα
Τηλ. 210 9242111-2, Φαξ 210 9245200
E-mail eduprograms1@emst.gr
www.emst.gr